

Bijbel tegen Koran

De 800-jarige religieuze oorlog

Hugo Renaerts

Bijbel tegen Koran

De 800-jarige religieuze oorlog

Inhoud

1. Inleiding

Naamgeving en verklaringen.....	12
Moren, islamieten, moslims, muzelmannen, mohammedanen.....	13
De eerste Spanjaarden	16
De Iberiërs	18
De buitenlandse kolonies	21
De eerste bezetters, de Romeinen	23
Het Visigotische rijk	27
De Moorse veroveraars	30

2. Het begin van de 800-jarige Oorlog

De Omayyaden veroveren Hispania	36
De veldtochten van Musa en Tariq	40
De veroveringen van Abd-el-Aziz	45
De legendarische beslissing van kalief Omar II	48
De culturele uitwisselingen	52

3. Arabieren een halt toegeroepen

Karel Martel redt Europa	55
De christenen hebben hun eerste held	60
Het emiraat van Córdoba	65
Karel de Grote en het Roelantslied	66
Abd-al-Rahman I begint de moskee van Córdoba te bouwen	68
De invloed van de Mozaraben	70
Opstanden, maagden en de grote kunstroof	75
De Spaanse Mark	79
Het begin van de pelgrimsroute naar Santiago	82
Een onverwachte vijand daagt op	85
Abd al-Rahman II en de martelaren	88
Een christelijke stad in het emiraat	93
Nieuw leven voor de Reconquista	97

4. Een emiraat wordt kalifaat

Over de Duero	101
De islamitische heropleving	102
Christenen krijgen zware klappen	104
Het kalifaat Córdoba, een moeilijk begin	107
De sprookjesstad Medina Azahara	110
De eerste grote christelijke overwinning	113
Touwtje-trek langs beide zijden	115
De cultuurexplosie onder Alhakén II	117
Almanzor, de grote man achter de kalief	121
David tegen Goliath	127
Troontje op, troontje af, troontje op.....	130

5. Het ontstaan van de taifas

De christelijke koninkrijkes en graafschappen	135
De oorlog van de drie Sanchos	141
De vernederende eed van de trouwlustige koning	142
Koning van drie koninkrijken	143
El Cid, de legendarische held	144
De inval van de Almoraviden	148
De laatste 'heldendaden' van El Cid	150
Waarheid en verzinsels over El Cid Campeador	154
Zware verliezen voor de christenen	156
Een strijd tussen koninginnen	158

6. Koninkrijkes worden koninkrijken

De zegetochten van Alfonso	161
Twee grote koninkrijken	167
Paus verhindert eenmaking christelijk Spanje	169
De invasie van de Almohaden	172
De Orde van Santiago	174
Meer angst voor de pest dan voor de christenen	176
De slachting van Navas de Tolosa	179
De legendarische Koning Wolf en Xarq al-Andalus	181
De smadelijke nederlaag en heropstanding van Alfonso VIII	184
De vermeden strijd om de troonopvolging	187
Op de vingers getikt door de paus	189
De invasies vanuit Noord-Afrika	191
De eerste militaire campagnes in al-Andalus.....	192
Castilië en León, één koninkrijk	193

7. De bijbel verdringt de Koran

De Heilige koning	196
Het koninkrijk Aragón	198
Jaime I de Veroveraar	199
De Arabische agrarische revolutie	204
Al-Azraq, de legendarische rebellenleider	207
Een koning wordt auteur	209
De erfenis van de Almohaden	211
Een volgende islamitische invasie	213
Spanje krijgt een officiële taal	216
Schiereiland één groot slagveld	217
Bedreigd langs alle kanten	220
De hetze tegen de Tempeliers	223
Het verlies van Gibraltar	225

8. Granada, de doorn in het oog van de christenen

Een tweede sprookjesstad	229
De oorlog van de twee Pedro's	231
Oorlog met Frankrijk, Engeland, Portugal, adios Reconquista	233
De laatste hinderpaal: Granada	235
De opvolging van koningen in Kastilië en Aragón	235
Het Westers Schisma	236
Machtstrijd in Kastilië en Aragón	238
Spanje wordt één land	242
De val van het laatste Moorse koninkrijk	244

9. De islamitische erfenissen

Moriscos	250
De oorlog is niet voorbij	251
Het einde van de Moriscos	252
De feesten van Moros y Cristianos	255
De architectonische islamitische resten	259
De Mudéjarkunst	262
De wetenschappelijke erfenis	267
Kunstnijverheid	269

10. Lijst van christelijke koninkrijken tot de vereniging van Spanje

Pamplona	271
Asturias	271
Galicië	272
Navarra	273
León	274
Castilië	275
Spanje	276
Epiloog	277
Terminologie	281

Inleiding

Bijna acht eeuwen lang duurde de strijd tussen islamieten en christenen in Spanje. Vanaf het ogenblik dat de Arabieren met hun leger van Berbers in 711 de straat van Gibraltar overstoken, tot het ogenblik dat het laatste islamitische koninkrijk in 1492 overwonnen werd, waren er welgeteld 781 jaar voorbij gegaan, 781 jaar van oorlog, oorlog tussen twee religies, maar ook oorlogen onderling aan de twee kanten. Daar was de honderdjarige oorlog, waar zoveel over geschreven werd, maar klein bier tegen.

En als we daarna nog de opstanden meetellen, heeft de confrontatie tussen de Bijbel en de Koran in Spanje tot 1609 – de definitieve verbanning van de laatste Moriscos – negen eeuwen lang gewoed.

Van de kleine oorlogen, de opstanden tegen de Arabische veroveraars in het noorden, tot de 'Reconquista', de herovering van het hele land, voerden islamieten en katholieken – in die lange periode altijd beschreven als de christenen - strijd, soms met wisselende kansen. Maar ten slotte stortte, net voordat de zestiende eeuw zijn poorten opende, dat grote islamitische bolwerk in elkaar en was Spanje 'bevrijd' na een strijd van bijna achthonderd jaar.

Het was niet het einde van de islam in Spanje. Een groot aantal islamieten bleven in het land en hoewel ze zich in schijn tot het christendom bekeerden, bleven ze hun eigen godsdienst trouw. Tot de Spaanse koning, op aandringen van de paus, in 1609 besloot om die 'Moriscos', zoals ze ondertussen werden genoemd, allemaal het land uit te zetten.

Van 711 tot 1609, dat zijn negen eeuwen, heeft Spanje wel de invloed ondergaan van een volk dat 'uitgenodigd' werd om hier een robbertje mee te vechten in de strijd om de macht tussen de toen heersende Visigoten. Ze kwamen, ze zagen en ze overwonnen, sneller en efficiënter dan de legioenen van Julius Caesar en andere Romeinse bevelhebbers, die daar enkele eeuwen eerder veel meer tijd voor nodig hadden.

Toen de laatste Moren in 1609 op schepen naar Noord-Afrika werden gezet, sloot Spanje een lang hoofdstuk af, een hoofdstuk dat hen vele eeuwen oorlog had gebracht, maar dat het land had verrijkt met een cultuur die op dat moment een trap hoger stond.

Als journalist en schrijver van talloze artikelen en boeken over de Spaanse geschiedenis en cultuur, kwam ik vrij vaak in aanraking met die Reconquista, de herovering van het land op de Arabieren. Eindelijk heb ik dan ook besloten om die acht eeuwen durende oorlog tussen die twee religies eens in een chronologisch kader nader te belichten, met zijn achtergronden en neveneffecten.

Om dit boek samen te stellen heb ik beroep gedaan op een jarenlange vriend van me. Hij heet Internet. Meer dan 500 voornamelijk Spaanse pagina's heb ik geraadpleegd, heb ik me verdiept in geschiedenissen die ik aaneen smeedde om een goed chronologisch verslag te kunnen schrijven over die acht eeuwen strijd tussen twee godsdiensten.

Omdat al mijn informatie uit Spaanse teksten komt, heb ik nagelaten om een uitgebreide inventaris na te laten die verwijst naar al deze bronnen en voetnoten te plaatsen. En wel om diverse redenen. In de eerste plaats omdat het er een massa zouden zijn. In de tweede plaats omdat ze maar te raadplegen zijn door mensen die de Spaanse taal voldoende machtig zijn. In de derde plaats omdat ik uit ervaring weet dat de grote meerderheid van de lezers die voetnoten toch negeert. Ikzelf maak in dit boek weinig of geen persoonlijke bedenkingen. Ik heb me er toe beperkt de in het Spaans opgestelde teksten met elkaar te vergelijken en te vertalen. Zoals altijd is gebeurd en nog gebeurt, verschillen vele teksten van inhoud en achtergrond, afhankelijk van wie ze schreef en aan welke kant die stond, zoals ook vandaag de dag nog gebeurt. En daar komen bovendien de sagen en legenden nog om de hoek gluren om een spelletje te spelen met de realiteit en de historicus aan het denken te zetten

Het is mij bijvoorbeeld sterk opgevallen bij het lezen van boeken over een vrij recent gebeuren, de Spaanse Burgeroorlog. Het verslag en de redenen tot het uitbreken van die oorlog tonen vele nuances. Een beschrijving door een republikein toont vele verschillen met de beschrijving door een monarchist. Zelfs Ernest Hemingway in zijn boek 'Voor wie de klok luidt' ontsnapt niet aan de invloeden die hij tijdens die oorlog onderging, invloeden die van één kant kwamen. Hoe goed gemeend en bedoeld ook, een mens is altijd beïnvloedbaar, maar daarom heb ik die persoonlijke commentaren zoveel mogelijk vermeden.

De werkelijke feiten zullen altijd wel tussen twee waarheden liggen. Franco heeft gruwelijke daden toegestaan, maar anderzijds ook Spanje uit een diepe put gehaald. De een zal het ene opschrijven en het andere ophemelen. En omgekeerd. Het gebeurt nog steeds en het zal blijven gebeuren. Een objectief verhaal – zeker over iets dat lang geleden gebeurde – zullen we dus nooit te lezen krijgen. Er zullen altijd wel persoonlijke voorkeuren mee spreken in gelijk welk verslag, van wie dan ook.

Dit is geen opwekkend verhaal. Het is een verhaal van een bijna constante openvolging van geschonden verdragen, trouweloosheid, verraad, corruptie, samenzweringen, opstanden, omkoperij, vernederingen, machtswellust, broedermoorden en fanatisme, maar een verhaal dat helaas op waarheid berust. En we zullen zien dat het volk dat zichzelf christen noemde – u weet wel, van 'heb uw vijanden lief' en 'doe niet aan een ander wat je niet wil dat jezelf geschiedt' – die hele christelijke moraal aan zijn middeleeuwse maliënkolder veegde en dat zelfs de bisschoppen en de paus de christelijke soldaten opjatten om nog meer kopjes kleiner te maken.

Wie dit verhaal leest in de bedenking dat het in de middeleeuwen nu eenmaal zo was, raden we aan om dagelijks het nieuws op radio en televisie te volgen. Misschien kan een auteur-historicus binnen duizend jaar mijn inleiding gebruiken om over onze tijden te schrijven.

Dit is ook geen roman. Acht eeuwen omvatten honderden gebeurtenissen en een ontelbaar aantal namen. Dit leest dus niet vlot. Eén of twee hoofdstukken is de gemiddelde dagelijkse dosis voor volwassenen.

Naamgeving en verklaringen

In dit boek heb ik me gehouden aan de Spaanse benamingen. Eigennamen zijn moeilijk te vertalen en kunnen bij vertaling voor verwarring zorgen voor wie zich meer wil verdiepen in de geschiedenis van een persoon of stad. Om het de lezer gemakkelijk te maken staat achterin ook een terminologie, want uiteraard komen vele Arabische namen voor in deze geschiedenis van de Reconquista.

Vaak heb ik in het verhaal zelf uitgelegd wat daarvan de betekenis is, maar in de terminologie staat in het kort altijd wel de verklaring.

Anderzijds wordt er vaak verwezen naar historische feiten in de Europese geschiedenis waarbij ook Spanje tijdens die Reconquista betrokken was. Ik vond het raadzaam ook van deze feiten de achtergronden in het kort te belichten, al kan natuurlijk alles wel opgezocht worden op Internet, zeker als het om belangrijke gebeurtenissen gaat. Maar om de lezer dit constante opzoeken te vergemakkelijken vindt hij of zij die achtergronden terug in het betreffende hoofdstuk.

In dit boek spreken we heel zelden over Spanje. Hoewel de naam 'Hispania' al door de Romeinen werd gebruikt, noemden de Feniciërs het daarvoor 'I-span-ya', waarvan de betekenis niet kon worden achterhaald, maar dat volgens enkele onderzoekers zou staan voor 'land waar metaal wordt gesmeed'. In dit boek hebben we het meestal over het Iberische Schiereiland, want in de middeleeuwen werd het woord Spanje helemaal niet gebruikt, terwijl het gebied dat door de islamieten was ingenomen bekend stond als al-Andalus.

Later stuiten we op de koninkrijken Castilië, Aragón en Portugal. Sommige historici gebruiken de benaming Spanje na de vereniging van de koninkrijken Castilië en Aragón en de verovering van het laatste Moorse bolwerk Granada in 1492.

Langs de andere kant zijn er auteurs die Spanje als natie zien vanaf de 18de eeuw, tijdens het bewind van Felipe V, de eerste koning van de dynastie van Borbón (de Franse dynastie Bourbon), de dynastie die nu nog steeds op de troon plaats neemt. Weer anderen spreken over Spanje en Spanjaarden, zoals die werden erkend in de negentiende eeuw door de Cortes van Cádiz, tijdens een Onafhankelijkheidsoorlog tegen Frankrijk.

Maar dit heeft ten slotte weinig te zien met de 800-jarige oorlog tussen islamieten en christenen. Het gebied dat in die oorlogen door de christenen werd veroverd op de Moren, heette in ieder geval nog niet Spanje.

Moren, islamieten, moslims, muzelmannen, mohammedanen... en Saracenen

In de Spaanse geschiedenisboeken worden die zes termen gebruikt, afhankelijk van de schrijver en het tijdperk van een document of kroniek. Ik heb geprobeerd om meestal te spreken over islamieten of moslims, al is het woord 'Moor' in Spanje nu veel populairder. Denken we maar aan de bekende feesten van 'Moros y Cristianos'.

Met Moren wordt meestal verwezen naar de islamitische bevolking die tijdens de middeleeuwen op het Iberisch Schiereiland, in de Maghreb, Sicilië, Sardinië, Corsica en Malta woonde. De islamitische veroveraars bestonden voornamelijk uit Arabieren en Berbers. Het begrip is echter ouder want ze heetten ook zo in het leger van Carthago dat tegen de Grieken vocht in 406 v.Chr. en hadden ook die naam in het leger van Hannibal Barkas tijdens de Tweede Punische Oorlog. De herkomst van de naam is omstreden. Sommigen verklaren het als het Semitisch woord 'Mahur' dat wester of westers betekent bij de semieten – vooral de Feniciërs – terwijl anderen het herleiden naar een Grieks woord dat ook zwart betekent. Weer anderen verklaren het als een lokaal woord dat verblijfplaats betekent. Volgens G. Camps werd deze naam aan de Berbers gegeven die niet onder de controle van de Romeinen vielen. Deze Berbers stonden bekend als de Mauri en zij leefden in het oude koninkrijk Mauretania. Mauretanië was in de oudheid een onafhankelijk Berbers koninkrijk, dat in 44 n.Chr. werd ingelijfd in het Romeinse Rijk als de provincies Mauretania Tingitana en Mauretania Caesariensis. Het was gelegen in westelijk Noord-Afrika, ongeveer overeenkomend met het huidige noorden van Algerije en Marokko en de Spaanse conclaven Ceuta en Melilla, dus niet met het tegenwoordige Mauritanië.

De Byzantijnse historicus Procopius omschreef de Moren in de zesde eeuw als zwarthuidigen, die Numidië en Carthago bevolkten. De katholieke aartsbisschop Isidorus van Sevilla (560-636) schreef dat Maurus zwart betekende. In het Nieuwgrieks betekent mavros ook zwart.

Voor de vroegere christenen in Europa was de afkomst onomstreden; de Moren werden in talrijke beschrijvingen en verhalen omschreven als een donkergetint Afrikaans volk. Zo wordt in de legende over een Moorse ridder genaamd Moriaen, de volgende beschrijving van hem gegeven: "Hij was helemaal zwart, zijn hoofd, lichaam en handen waren geheel zwart". Moriaen is de naam van een middelnederlandse roman, die bestaat uit meerdere verhalen over Koning Arthur en de Ridders van de Ronde Tafel. De roman, geschreven rond 1275 door een onbekende auteur, draait rond de zwarte ridder Moriaen. Hij is het eerste hoofdpersonage in de westerse literatuur dat wordt voorgesteld als zwart én sympathiek.

In het Roelantslied worden de Moren omschreven als horden “zwarter dan inkt, met geen vlekje wit op zich behalve hun tanden”. Het anonieme ‘Chanson de Roland’ is een middeleeuws episch gedicht geschreven rond het jaar 1100 in het Oudfrans. Het is een van de oudste literaire teksten in de Franse literatuur en wordt beschouwd als een van de meesterwerken van de middeleeuwse literatuur. Het vertelt over de heldendaden van de ridder Roland en zijn wapenbroeder Olivier in de Karolingische tijd, die toen al eeuwen voorbij was. De benaming Moren wordt ook gezien als afgeleid van al-Morabitun, gelovige moslimstrijders die afgezonderd in ribats leefden, versterkte kloosters aan de grenzen met de christenen in Spanje waar ze de Jihad dienden. Het waren strijdende moslim-monniken in de tijd van de Almoraviden, die als teken van hun aristocratische Berber-afkomst een donkere mondsluijer droegen. Deze gevreesde gesluijverde strijders maakten zo'n grote indruk op de christenen, dat hun naam vanaf die tijd, verbasterd als Moren, de aanduiding werd van alle niet uit Europa afkomstige moslims.

William Shakespeare gebruikte de term Moor als synoniem voor Afrikaan en Otello was een Moor. Sint Maurice de Moor was een zwarte beschermheilige voor Europa in de middeleeuwen.

De meeste zogenoemde Moren op het Iberische Schiereiland hadden een licht getinte huidkleur. Het waren vooral Arabieren en Berbers die vanuit het noorden van Marokko waren overgekomen. Ook de Iberiërs die zich met hen vermengden werden tot de Moren gerekend. De echt donkere Moren waren meestal huurlingen uit West-Afrika of nakomelingen daarvan.

De benamingen islamiet of moslim hebben geen verschillende betekenis. Beide wijzen op een aanhanger van de islam en ik gebruik de termen vaak afwisselend. Zowel mannelijke als vrouwelijke moslims noemen zichzelf vaak 'moslim', al wordt door met name jongere zelfbewuste islamitische vrouwen tegenwoordig ook steeds vaker het woord moslima gebruikt. In het Nederlands werd lange tijd vaak het woord mohammedaan gebruikt. Door sommige moslims wordt, in verschillende gradaties, bezwaar tegen deze term gemaakt omdat ze zich niet als volgelingen van Mohammed maar van God beschouwen of omdat ze persoonsverheerlijking verwerpen. De term is om die reden bij velen in onbruik geraakt.

Het synoniem muzelman komt van het Turkse müslüman dat weer afgeleid is van het Perzische meervoud musliman. In het Nederlands is dit woord niet gebruikelijk meer, maar in het Frans is dit het gewone woord. De laatste lettergreep heeft dus niets met een man te maken en het soms gehoorde muzelvrouw is dan ook een etymologische vervorming.

Moslims wijzen er vaak op dat de woorden islam en moslim verband houden met de Arabische woorden voor vrede: salam en overgave: taslim. Ze zijn alle drie afkomstig van dezelfde drieletterige wortel die onder andere ‘zich overgeven, onderwerpen’ betekent.

En ten slotte vinden we hier en daar nog het in onbruik geraakte woord Saracenen.

Saracenen werd door klassieke schrijvers in de eerste eeuw van onze jaartelling gebruikt voor een Noord-Arabisch volk dat zich lange tijd verzette tegen Oost-Romeinse keizers die het gebied, waar het volk leefde en werkte, met militair geweld wilden kolonialisieren en onder Romeinse heerschappij brengen. Ook werd er een volk mee aangeduid dat op het schiereiland van de Sinai woonde, tussen Afrika en Azië. In sommige oude teksten, als die van Hippolytus, refereert de term naar zwaarbewapende ruiters uit Fenicië, het tegenwoordige Libanon en Syrië. De bevolking zou zich al in een vroeg stadium, namelijk in de 8ste eeuw, tot de islam hebben bekeerd.

In de loop van de middeleeuwen werd de term door de rooms-katholieke kerk en Europese machthebbers gebruikt om in het algemeen moslims aan te duiden. Later was het een negatief geladen verzamelbegrip om alle tegenstanders aan te duiden van de militaire expedities die de rooms-katholieke kerk organiseerde en financierde om haar macht te verdedigen of uit te breiden. Deze gewelddadige expedities kregen later de benaming 'kruistochten', de tegenstanders werden als 'moslims', 'Moren' of 'Saracenen' afgestempeld, of ze nu Berbers, Arabisch, Perzisch, Turks, Macedonisch of Albanees waren. Het is onzeker of de in de middeleeuwen gebruikte benaming verband houdt met het volk waaraan gerefereerd werd in de klassieke oudheid.

Als men in christelijke en katholieke literatuur en geschiedenis van Saracenen spreekt, verwijst men generaliserend veelal naar moslims uit de Levant. Als men van Moren spreekt, verwijst men naar Berbers en Arabieren, ook generaliserend van moslims, uit het noorden van Afrika, het gebied boven de rivier de Niger; de stam-aanvoerders die van daaruit vanaf de 8ste eeuw grote delen van het Iberische Schiereiland kolonialiseerden en de mensen die nadien naar het Iberische Schiereiland verhuisden. Stammen uit het noorden van Afrika behoren tot de vroegste bevolking van het schiereiland, maar worden dan veelal anders aangeduid. De aanduidingen Saracenen en Moren moeten vanaf een bepaalde periode gezien als begrippen, gebruikt in een ideologisch narratief, vooral om tegenstanders aan te duiden. Omgekeerd werd voor tegenstanders het begrip Franken gebruikt, ook als het Engelsen, Spanjaarden of Portugezen waren.

De eerste 'Spanjaarden'

Wie waren zij, die twee volkeren die elkaar letterlijk in het harnas joegen? Wie waren de Spanjaarden, als er ten minste nog sprake is van de oorspronkelijke bewoners van dit schiereiland dat ze samen met Portugal vormen? Want zoals overal ter wereld was het, ten tijde van de invasie van de islamieten, een volk dat bestond uit een vermenging van rassen en culturen. De eerste pre-menselijke exemplaren die aanwezig waren in het huidige Spanje, ongeveer 1,2 miljoen jaar geleden, behoorden tot de Homo antecessor.

De Homo antecessor is een fossiele mensensoort die voor het eerst in Spanje werd gevonden. Omdat de Spaanse ontdekkers menen dat het om de eerste Europese inwoner gaat, hebben ze hem naar het Latijnse woord voor 'voorouder' genoemd: antecessor.

De botten van een Homo antecessor werden in 1994 ontdekt in het Atapuerca-gebergte in de Noord-Spaanse provincie Burgos, in de Gran Dolina-grot. Een 780.000 jaar oud skelet van een tienjarig meisje is het best bewaard gebleven. De soort werd in 1997 benoemd. Ondertussen zijn er zo'n 170 beenderen van die tot nu toe oudste Spanjaarden opgegraven.

De archeologische vindplaats van Atapuerca, gelegen in oude kalksteengrotten in het Atapuerca-gebergte in het noordoosten van de Spaanse Hoogvlakte zijn, met een vondst van 32 menselijke voorouders, een invloedrijk bewijs van de aanwezigheid van het geslacht Homo in het Vroegpaleolithicum in Europa. Om die reden staat het gebied op de werelderfgoedlijst van de UNESCO. Het gaat hier om vondsten van Homo antecessor en Homo heidelbergensis. Homo antecessor vertegenwoordigt de belangrijkste vondsten.

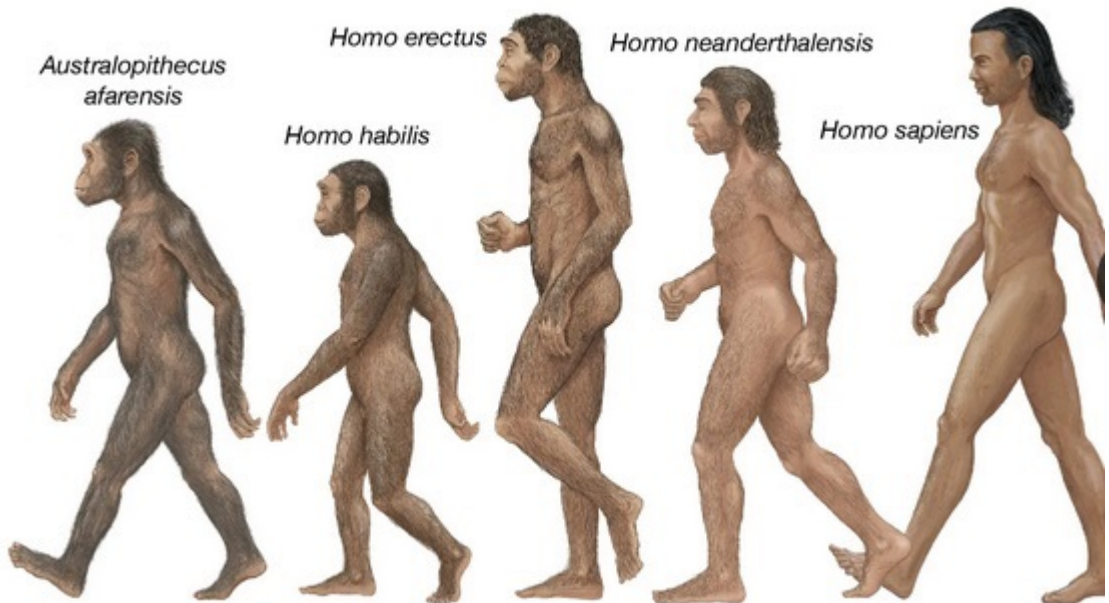
Homo antecessor is volgens de ontdekkers de laatste gemeenschappelijke voorouder van Homo sapiens en de Neanderthalers. Sommige onderzoekers zien hem echter als een jonger synoniem van de Homo heidelbergensis of Homo ergaster, welke zelf ook als een vroege Homo erectus gezien is. Andere onderzoekers vinden dat Homo antecessor de evolutionaire overgangsvorm is van Homo ergaster naar Homo heidelbergensis. Laat me er duidelijk op wijzen dat die uitdrukkingen geen verband houden met homofiel. Homo staat gewoon voor 'mensachtige'. Bekend is de Latijnse uitspraak "Ecce Homo" vertaald als "Zie de mens". Volgens Johannes 19:5 in de Vulgaat, de Latijnse vertaling van het Nieuwe Testament, zei de Romeinse prefect Pontius Pilatus dit toen hij Jezus toonde aan het joodse volk.

Homo heidelbergensis is een uitgestorven mensensoort die leefde tussen 500.000 en 200.000 jaar geleden. De soort wordt beschouwd als directe voorouder van zowel de vroege moderne mens (Homo sapiens), de Neanderthaler en de denisovamens. Homo heidelbergensis wordt ook wel als pre-neanderthaler of archaische Homo sapiens gezien. Ook van deze exemplaren werden overblijfselen gevonden in Atapuerca.

Vondsten tonen aan dat ook de Neanderthalers aanwezig waren in Spanje.

In West-Europa verdween de Neanderthaler ongeveer 40.000 jaar geleden. Aan de zuidelijke randen van het Iberisch schiereiland, waaronder Gibraltar, wist de Neanderthaler zich mogelijk nog enkele duizenden jaren langer te handhaven. De laatste Neanderthalers in Europa, voor zover bekend, leefden minstens 39.000 jaar geleden in Gibraltar. Dat Gibraltar de laatste plek in Europa was waar Neanderthalers zich konden handhaven wordt echter betwijfeld door andere archeologen. Zij vermoeden dat de vondsten eerder het gevolg zijn van het zeer intensieve archeologische onderzoek dat de Engelsen op een zo klein oppervlak verrichten.

De vraag is waarom de Neanderthalers ondanks hun grote hersenen, hun vermogen grote en gevaarlijke prooidieren te jagen en na minstens twee glacials te hebben overleefd, uiteindelijk zijn uitgestorven. Want zij waren het al die mammoets en sabeltandtijgers het leven zuur maakten. Zo'n 35.000 jaar geleden verschenen de eerste exemplaren van de Homo sapiens in Spanje en zij verdreven de Neanderthalers, al zijn er vondsten die er op wijzen dat de twee soorten ongeveer 10.000 jaar lang het grondgebied deelden.

De eerste bekende Spanjaarden, de Iberiërs

De eerste Spanjaarden die met naam worden genoemd, zijn de Iberiërs en de inwoners van Tartessos. De Iberiërs waren jager-verzamelaars en vissers, waarschijnlijk een mengvolk van de plaatselijke oerbevolking en Noord-Afrikaanse immigranten.

Van de negende tot de zesde eeuw v.Chr. ontstond in Oost-Spanje een Iberische cultuur. Deze bestond naast het koninkrijk Tartessos dat geheel Zuid-Spanje omvatte.

Tartessos is de Griekse naam voor de zeer oude handelsstad die voorbij de zuilen van Hercules lag en vermoedelijk aan de monding van de Guadalquivir in de tegenwoordige Spaanse autonome regio Andalusië.

De Zuilen van Hercules was de antieke aanduiding voor de Straat van Gibraltar, een veertien kilometer brede zee-engte die de Middellandse Zee verbindt met de Atlantische Oceaan en ze worden vereenzelvigd met de vooruitstekende rotsen die men ontmoet bij het binnenvaren van de straat. In het zuiden is dat de Monte Hacho in Afrika en in het noorden de Rots van Gibraltar in Europa. De Romeinen noemden de stad Tartessus en mogelijk door de Israëlieten werd ze aangeduid als Tarsis, ook gespeld als Tharsish.

Tartessos was vooral bekend om zijn rijke metaalhandel. De regio Zuid-Spanje was - en is nog steeds - erg rijk aan allerlei ertslagen zoals koper, tin, goud, zilver, kwik etc. Ook zijn er aanwijzingen dat de bewoners van de regio de eerste handelaars waren die op de legendarische Tineilanden voeren, hetgeen waarschijnlijk op Groot-Brittannië slaat en meer specifiek Cornwall en de aanliggende Scilly-eilanden, waar prehistorische tinmijnen nog te bezichtigen zijn. De handel van Tartessos was zo lucratief dat de Feniciërs er vlakbij een handelspost stichtten omstreeks het jaar 1000 v.Chr., genaamd Gadir, Fenicisch voor 'ommuurde stad', om zo beter een graantje mee te kunnen pikken van Tartessos' welvaart. Gadir is tegenwoordig bekend als Cádiz. In de achtste eeuw v.Chr. verving het Iberisch koninkrijk dat van Tartessos.

De eerste referentie die we hebben van de Iberiërs is via Griekse historici en geografen. Aanvankelijk gebruikten de Grieken het woord Ibero om de westelijke Middellandse Zeekust aan te duiden, en later om alle stammen van het schiereiland aan te duiden.

De eerste beschrijvingen van de Iberische Mediterrane kust komen van Avieno in zijn 'Ora maritima', een verslag van de reis van een zeeman uit Massalia, het huidige Marseille, duizend jaar eerder.

Hoewel deze genoemde Iberiërs bepaalde gemeenschappelijke kenmerken deelden, waren ze geen homogene etnische groep, omdat ze in vele opzichten van elkaar verschilden. De oorsprong van de Iberiërs is niet in detail bekend, hoewel er verschillende theorieën zijn die dit proberen vast te stellen.

Eén hypothese suggereert dat ze in de neolithische periode op het Iberisch schiereiland zijn aangekomen en hun aankomst is gedateerd van het vijfde tot het derde millennium voor Christus. De meeste geleerden die deze theorie aannemen vertrouwen op archeologisch, antropologisch en genetisch bewijs dat de Iberiërs uit de verder naar het oosten gelegen mediterrane regio's komen.

Andere geleerden hebben gesuggereerd dat ze misschien afkomstig zijn uit Noord-Afrika, hoewel dit een betwiste hypothese is. De Iberiërs zouden zich aanvankelijk langs de oostkust van Spanje hebben gevestigd en zich later mogelijk naar andere delen van het Iberische schiereiland hebben verspreid.

De Iberiërs zouden enigszins lijken op de Keltische populaties van het eerste millennium v.Chr. in Ierland, Groot-Brittannië en Frankrijk, hoewel deze andere Paleo-Europese vaderlijke afstammelingen vertonen die we nog niet zien bij de Iberiërs. Het vaderlijke genetische profiel van de Iberiërs is bijna hetzelfde als dat van de Basken in die tijd, en enigszins anders dan dat van de Keltiberiërs. Later zouden de Kelten de Pyreneeën in twee grote migraties oversteken: in de 9de en 7de eeuw v.Chr. De Kelten vestigden zich voor het grootste deel ten noorden van de rivieren Duero en Ebro, waar ze zich mengden met de Iberiërs om de groep te vormen die Keltiberiërs heette.

De Iberiërs waren, kortom, de verschillende volkeren die vanuit verschillende voorgaande culturen evolueerden naar een reeks proto-staten, daarbij geholpen door de invloed van eerst de Feniciërs en vervolgens van de Grieken en Puniërs of Carthagen, die elementen van luxe met zich meebrachten die, als prestigieuze goederen, zouden bijdragen aan de interne differentiatie van de verschillende sociale groepen.

Het Museo Ibéro, dat sinds 2017 te Jaén dicht bij het treinstation van die stad staat, bezit een belangrijke collectie archeologische voorwerpen die op de Iberiërs betrekking hebben. Maar de Iberiërs waren een volk met een naam op het ogenblik dat meer geëvolueerde volkeren – Feniciërs, Carthagers, Grieken en later Romeinen – geschriften konden nalaten.

Het symbool van Elche, een van de belangrijkste steden van de Iberiërs, is een Iberische buste uit ongeveer 400 v.Chr., behangen met sieraden en met de haren in wielvorm gekapt langs het hoofd. Het beeldje weegt 65 kg en is 56 cm hoog. De ontdekking haalde op het ogenblik van de vondst, op het einde van de 19de eeuw, de wereldpers en archeologen uit alle windstreken kwamen haar bewonderen. Er was op dat ogenblik nog bijna niets geweten over de Iberiërs en deze dame was het allereerste grote bewijs van hun cultuur.

Oorspronkelijk was het in meerdere kleuren beschilderd en waren de ogen gevuld met een glasachtige pasta. Overal in Elche ziet men replica's van deze *Dama de Elche*, zoals ze in de hele wereld bekend is. Nu staat het beeldje in het Nationaal Archeologisch Museum in Madrid, al doet de gemeente Elche – tevergeefs – al jaren moeite om het weer naar haar 'geboorteplaats' te krijgen

De dame van Elche en de opgravingen in La Alcudia

De buste werd gevonden in 1897 op het domein La Alcudia, eigendom van de arts Manuel Campello Antón. Die liet het op zijn balkon plaatsen en het nieuws van de vondst verspreidde zich al snel. Zesentwintig dagen na de vondst, verkocht de arts de buste aan de Franse archeoloog Pierre Paris, die het beeldje meenam naar het Louvre in Parijs. Het beeld bleef daar tot het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in 1939, toen het om veiligheidsredenen werd overgebracht naar het kasteel Montauban in Zuid-Frankrijk.

Twee jaar later, na intensieve onderhandelingen met de regering van Vichy, kwam *La Dama de Elche* weer terug naar Spanje, geruild voor andere kunstwerken. Het beeld stond 30 jaar in het Prado Museum, tot het in maart 1971 werd overgebracht naar het Nationaal Archeologisch Museum.

Sinds de vondst in 1897 hebben verschillende geleerden hun hoofd gebroken over haar identiteit, maar het blijft een mysterie. De meest verspreide opvatting op dit moment is dat het een portret van een aristocratische dame betreft.

De archeologische vindplaats La Alcudia beslaat een oppervlakte van ongeveer tien hectare en jaarlijks op 4 augustus komen bewoners op deze plaats bijeen om de vondst van het beeldje te herdenken. Het is nu een groot openluchtmuseum met een oppervlakte van vier hectare.

Later werd in het nabijgelegen Guardamar del Segura een gelijkaardig beeld gevonden, dat nooit de bekendheid van de dame van Elche heeft kunnen evenaren.

De buitenlandse kolonies

De Iberiërs hebben vele invloeden van buitenaf ondergaan. Het oude Iberia was een belangrijk onderdeel van de commerciële belangen van de Feniciërs, een volk met een zeevaarttraditie dat, volgens de klassieke historici, rond de 9de eeuw v.Chr. zijn eerste overzeese kolonie in de Atlantische Oceaan stichtte, aan de andere kant van de Middellandse Zee. Het was Gádir (Cádiz) vanwege zijn strategische waarde, namelijk de controle over de doorgang van de Straat van Gibraltar en commerciële waarde vanwege de minerale rijkdom in de regio Huelva. Ze stichtten ook andere kolonies, voornamelijk in het zuidwesten van het schiereiland, zoals Toscanos (Torre del Mar), Malaka (Málaga), Sexi (Almuñécar) of Abdera (Adra), in Almería. Door het ruilen van de vervaardigde producten voor grondstoffen monopoliseerden zij de handel in metalen en stimuleerden zij de pekelinindustrie van gepekeld vlees en vis. Er zijn bewijzen van mijnbouw op het schiereiland van metalen als goud, zilver en tin, in het gebied van de rivier Tinto, en in andere in de provincie Huelva. Deze exploitaties brachten rijkdom, niet alleen voor de Feniciërs, maar ook voor de stamhoofden van het gebied, die in sommige necropolissen van die tijd verschillende 'schatten' hebben meegekregen.

De Griekse kolonisatie had twee doelen: de commerciële en het verlichten van het demografische probleem van de Griekse polis. Ze verspreidden het alfabet en het gebruik van valuta. Ze oefenden ook uitwisselingen uit met de inheemse bevolking, van wijn, olie en keramiek en brons voor grondstoffen als goud, zilver, lood, granen, geweven grassoorten en gezouten vlees en vis. De Grieken stichtten nederzettingen aan de noordoostelijke Middellandse-Zee kust, zoals Massalia (Marseille); later Rhode (Rosas), in de Golfo de Rosas en Emporion (Ampurias), op het schiereiland; ook min of meer stabiele commerciële centra zoals Hemeroscopio, Baria (Villaricos), Malaka, Mainake, Salauris, Portus Menesthei, Callipolis en Alonis.

Maar ook de Carthagers hadden hun oog op Spanje gericht. Ze waren van Fenicische afkomst en hadden zich gevestigd in Carthago Qart Hadašt, in het huidige Tunesië. Ze werden onafhankelijk van de metropool toen Tyre onder de Assyrische macht terugviel. Met zijn onovertroffen strategische ligging, in het midden van de Middellandse Zee, waren alle Fenicische kolonies in het westen van groot belang, inclusief de Iberische nederzettingen, die zilver, tin en gezouten vis stuurden.

Als gevolg van de enorme schuld die ze in de eerste Punische oorlog met Rome zijn aangegaan, heeft Carthago de verovering van de mediterrane regio's van het Iberische schiereiland ondernomen om een nieuw Carthaags Rijk te creëren.

Hamilcar Barkas begon vanuit Cádiz met de invasie van de vallei van de rivier Betis, waarvan de bewoners zich door geweld of diplomatie overgaven en zich bij het invasieleger hebben gevoegd. De nieuwe mogelijkheden vulden de Carthaagse schatkist met zilver en na negen jaar oorlog hadden ze voor Carthago het zilver en de huurlingen van Iberia bij elkaar. Hamilcar stierf in 229 v.Chr. in een schermutseling tegen de Oretanen.

De Oretani (in het Spaans Oretanos) waren een voor-Romeins Iberisch volk dat het gebied van de Sierra Morena tot het stroomgebied van de rivier de Anas (het huidige Guadiana) bewoonde, een gebied dat overeenkomt met de huidige provincies Ciudad Real en het noordelijke deel van Córdoba, ten westen van Albacete en ten noorden van Jaén, voorbij de 'Saltus Castulonensis', de oude grens tussen de Romeinse provincies Hispania Citerior en Hispania Ulterior.

Hasdrubal, de schoonzoon van Hamilcar, zette zijn werk voort. Deze wist meer door zijn diplomatieke gaven dan door wapengekletter de Carthaagse heerschappij uit te breiden. Rond 228 v.Chr. stichtte hij de stad Qart Hadasht, nu Cartagena, en werd er met de Romeinen een verdrag gesloten waarin de grenzen van de invloed van de twee rijken op de rivier de Ebro werden vastgelegd. De Carthagers namen het hele zuidelijke deel van het schiereiland over, van de Levante tot de golf van Valencia, en hebben wellicht ook het grondgebied van de Oretanen gedomineerd. Asdrubal werd in 221 v.Chr. door een huurmoordenaar vermoord.

Hannibal Barkas, slechts 25 jaar oud, werd door zijn leger tot nieuwe generaal gekozen. Hij viel het territorium van de Olcaden binnen en drong het jaar daarop het grondgebied van het centrale plateau binnen, waarbij hij de steden Toro en Salamanca bezet hield. Daarna keerde hij, met talrijke gijzelaars, terug naar Carthago Nova, waar hij werd aangevallen door een coalitieleger van Carpetanos, Vacceos en Olcaden, dat hij langs de Taag versloeg. De aanval op de stad Sagunto leidde tot de tweede Punische oorlog die eindigde met de nederlaag van Hannibal, het verval van de Carthaagse macht en de Romeinse verovering van het Iberisch schiereiland.

Jaarlijks geen Moren tegen christenen in Cartagena, maar Carthagers tegen Romeinen

Het Romeinse rijk

Hispania was de naam voor het Iberische Schiereiland onder het Romeinse Rijk. De Romeinen hadden het gebied veroverd op Carthago in 206 v.Chr. na de slag bij Ilipa tijdens de Tweede Punische Oorlog. De Romeinse verovering van het gebied werd voltooid in 19 v.Chr., na de Cantabrische Oorlogen, tijdens de regeerperiode van keizer Augustus. Hispania omvatte het huidige Portugal, Spanje, Andorra, Gibraltar en een klein deel van Zuid-Frankrijk. De naam España is dus duidelijk afgeleid van Hispania en de Nederlandse benaming Spanje van España.

De verovering van het Iberische schiereiland door de Romeinen heeft tweehonderd jaar geduurd. Een langdurige verovering in vergelijking met die van de Moren die zevenhonderd jaar later bijna het gehele schiereiland binnen twee decennia in handen wisten te krijgen.

Er bestonden bij de Romeinen zeker geen vastomlijnde plannen om het Iberische Schiereiland te veroveren, maar de aanwezigheid van de Carthagers vormde wel een bedreiging voor Rome op economisch gebied. Pas toen Hannibal in 218 v.Chr. zijn veroveringstochten inzette en na Sagunto te hebben verwoest en het Romeinse imperium rechtstreeks op eigen bodem belaagde, zagen de Romeinen zich gedwongen tot militaire acties. De Tweede Punische oorlog brak uit. Die oorlog werd voortgezet op het Iberische schiereiland. Het was Publius Cornelius Scipio, Romeins consul, die met een leger richting het Rhônedal optrok tegen Hannibal, maar toen bleek dat Hannibal al gepasseerd was en richting Alpen trok, overzee terugkeerde naar Pisa en Rome om vervolgens met zijn broer Cneo Cornelius Scipio de tegenaanval te starten.

In 218 v.Chr. landden zij bij de stad Ampurias. De slag bij Cesse, nabij Tarraco, het latere Tarragona, was de eerste keer dat de Carthagers op Iberische bodem een nederlaag leden. Tarraco werd het centrum van waaruit de Romeinse verovering van het schiereiland werd ingezet. In 209 v.Chr. viel Cartago Nuevo, het huidige Cartagena, in Romeinse handen, waarmee zij de Carthagers van hun laatste uitvalsbasis aan de Middellandse Zeekust van Spanje beroofden.

Na afloop van de Tweede Punische oorlog stichtten de Romeinen twee provincies in Hispania als onderdelen van hun imperium: Hispania Ulterior (verst verwijderd van Rome) en Hispania Citerior (het dichtst bij Rome). Voor de veroveraars niet meer dan een administratieve maatregel.

Die verovering liep niet van een leien dakje, want in vele gebieden boden de Iberiërs tegenstand en dienden de Romeinen hele legioenen in te zetten om het gebied onder controle te krijgen. Ondertussen hadden ook Romeinse veldheren en consuls een grondige reden om over Hispania te heersen, met als gevolg oorlogen onder de Romeinen onderling. Die oorlogen onderling zouden in de toekomst nog vele herhalingen krijgen, zowel onder de Visigoten en christenen als onder de islamieten.

Maar de Romeinen brachten ook verbeteringen aan. Het wegennet, dat door de Romeinen werd aangelegd voor militaire doeleinden, komt grotendeels overeen met het huidige en verbond alle toen bestaande grotere plaatsen met elkaar. De islamieten zouden later dankbaar gebruik maken van deze heirbanen om met hun legers snel op te rukken. De oudste weg is die van Hercules, die vanaf de voet van de Pyreneeën naar Cartagena liep en dateert uit de tweede eeuw voor Christus. Later werd hij uitgebreid en vormde een vijftienhonderd kilometer lange verbinding over het oostelijk deel van het schiereiland, vanaf de Pyreneeën via Córdoba en Sevilla (toen Hispalis) naar Cádiz (toen Gades). Deze belangrijke weg werd door keizer Augustus naar zichzelf vernoemd, de Vía Augusta, en liep vanuit Spanje langs de kust van de Middellandse zee door tot in Italië. De huidige wegen N-420 en N-340 en de autosnelweg A-7 volgen deels hetzelfde traject als de Vía Augusta. De laatste tijd doet men in Spanje een grote inspanning om die weg weer onder de aandacht te brengen en de nog weinige authentieke stukken zichtbaar te maken.

De heirbanen waren de eerste verharde wegen. Vermoedelijk volgden ze meestal oudere Keltische paden. De planning en het onderhoud was een verantwoordelijkheid van de regionale prefect. Daarvoor deed deze vaak een beroep op legereenheden. De arbeiders moesten eerst een bedding uitgraven. Daarin stortte men een fundering van grote stenen. Hierop kwamen twee lagen: een basislaag van leem of zand en het wegdek uit grind. Zo ontstond een bolvormig weglichaam, de agger. De agger was minimum vijf meter breed, met links en rechts een onverharde strook voor vee. In de steden waren de hoofdwegen vaak geplaveid, met kasseien of platte stenen. Buiten de steden werd dit zelden toegepast, omdat het niet comfortabel was op lange reizen. Daar ging men enkel over tot plaveien indien een gedeelte moeilijk begaanbaar was, bijvoorbeeld wegens een onstabiele ondergrond. Enkele heirbanen in Italië vormen hierop een uitzondering, zoals de Via Appia die geplaveid is over haar volledige lengte. Op knooppunten stond een wegwijzer, een zuil met vermelding van steden en afstanden. Langs de meeste hoofdwegen stonden houten of stenen Romeinse mijlpalen, met een interval van een Romeinse mijl (1,5 km) of een Gallische mijl (2,2 km).

Een andere belangrijke verbinding was de weg die Cádiz via Sevilla en Salamanca verbond met Astorga (toen Asturica Augusta), een belangrijk knooppunt van wegen in een agrarisch gebied en vlakbij de beroemde goudmijn Las Médulas. Las Médulas, bij de stad Ponferrada in de provincie León, was de belangrijkste goudmijn in het Romeinse Rijk.

Las Médulas is door de UNESCO erkend als Werelderfgoed. Het spectaculaire landschap van het gebied is het gevolg van de 'Ruina Montium', een Romeinse mijnstechniek, beschreven door Plinius de Oudere, die bestaat uit het doorboren van de berg en het laten doorlopen van grote hoeveelheden water, die de berg letterlijk in deden storten. Om het benodigde water daarvoor van de bergen van Sierra de La Cabrera naar Las Médulas te brengen werd een systeem met kanalen van meer dan honderd kilometer lang gemaakt, waarvan sommige delen nog bestaan.

Om landbouw, veeteelt en tuinbouw in droge streken mogelijk te maken bouwden de Romeinen in Spanje tal van stuwdammen om water op te vangen en te verdelen. Er zijn ongeveer vijftig van deze bouwwerken gelokaliseerd, waarvan er eenendertig met zekerheid aan Romeinse bouwmeesters kunnen worden toegeschreven. Het merendeel van deze dammen ligt in een strook land die zich uitstrekt vanaf Mérida, via Toledo naar Zaragoza.

Om het water te vervoeren naar diverse plaatsen bouwden de Romeinen ook aquaducten, waarvan er diverse nog in goed staat verkeren. Eén van de meest beroemde aquaducten is die van Segóvia, die tot voor kort nog in gebruik was. Dit aquaduct dateert waarschijnlijk uit de tweede helft van de eerste eeuw voor Christus, heeft een maximale hoogte van ruim achttwintig meter en is opgebouwd uit 167 bogen. De Moren vernietigden een deel van het bouwwerk in de 11de eeuw, maar het werd in de vijftiende eeuw gerestaureerd.

Gedurende de zes eeuwen van de Romeinse aanwezigheid in Hispania verdrong het Latijn als geschreven taal de inheemse talen, werd het Romeinse bestuursmodel en recht ingevoerd, een infrastructuur gecreëerd, urbanisatie in de hand gewerkt en het land doordrongen van de christelijke religie.

De Romeinen stichtten vanaf het eind van de eerste eeuw v.Chr. tal van steden op het Iberische Schiereiland, soms door regionale marktplaatsen tot stad uit te bouwen. Voorbeeld van dat laatste is het Forum Limicorum, het huidige Guinzo de Limia in de provincie Orense, een nederzetting die in de Romeinse tijd aan de belangrijke Via Nova lag, de verbindingsweg van Bracara Augusta (tegenwoordig Braga) in Portugal met de toenmalige Asturiaanse hoofdstad Asturica Augusta, nu Astorga.

In heel Spanje, behalve in Baskenland, werd door de Romeinen het Latijn geïntroduceerd. Het Iberische schrift en alfabet verdwenen al in de eerste helft van de eerste eeuw. Beheersing van het Latijn was vereist om het Romeinse burgerschap te verwerven. Aanwijzingen voor deze vroege vervanging van het Iberische schrift door het Latijn zijn onder meer te vinden in inscripties in zogeheten 'téseras', kleine stukjes hout of ivoor, maar meestal van ijzer of brons, waarop teksten waren gegrift bij wijze van wachtwoord, als bewijs van een overeenkomst, verdeling van een stuk land, eerbewijs, bezegeling van een vriendschap of erkenning van een recht. Ze hadden allerlei vormen en werden vaak aan beide kanten bewerkt. Natuurlijk bleven de gesproken inheemse talen veel langer bestaan, vooral in het Noorden. In de vierde eeuw was zelfs sprake van een Keltische opleving en ook handelaren, militairen en Slaven brachten talen mee die het linguïstische landschap verrijkten.

Of het christendom zijn weg naar het Iberische Schiereiland vond vanuit Rome of via Afrika, zal wel altijd onderwerp van debat blijven, evenals het tijdstip waarop de opmars van deze religie in Spanje begon. Voor sommigen was dat al in de eerste eeuw met de wat onwaarschijnlijke geachte komst van Santiago naar Spanje of met het meer aannemelijke bezoek van Paulus in die tijd, terwijl door anderen wordt aangenomen dat het christendom er pas later zijn intrede deed, getuige de eerste afzweringen waartoe gelovigen werden gedwongen bij de christenvervolgingen in de derde eeuw. De eerste overtuigende documenten over het christendom dateren van het eind van de tweede eeuw en zijn van de hand van Iraeneus, bisschop van Lyon. Tertulianus stelt in zijn geschriften dat aan het begin van de derde eeuw n.Chr. het christendom tot in alle uithoeken van het Iberische Schiereiland was doorgedrongen. Zoals hierboven al opgemerkt, had de romanisering en dus ook de verspreiding van het christendom in Spanje, in belangrijke mate een militaire achtergrond. Deze binding tussen leger en kerk zou zich herhalen tijdens en na de Reconquista en gedurende vele eeuwen het agressieve karakter van het Spaanse katholicisme bepalen. Een laatste opleving ervan kennen we uit de tijd van de Spaanse Burgeroorlog (1936-1939), in wezen een oorlog tussen katholieken en communisten.

Het Visigotische rijk

In het jaar 409 n.Chr. trok een alliantie van Barbaren de Pyreneeën over en het Iberische Schiereiland binnen. Deze alliantie bestond uit twee volkeren van Germaanse oorsprong, de Vandalen en Sueven en een steppevolk van mogelijk Iraanse oorsprong, de Alanen. Hoe deze volkeren van verschillende oorsprong elkaar vonden aan de oostoever van de Rijn is nog een raadsel. Het toeval zal wel een grote rol gespeeld hebben, want het is zo goed als zeker dat ze daarvoor niet met elkaar in contact stonden.

Van Romeinse tegenstand was nauwelijks sprake. De keizerlijke troepen uit Rome stonden onder bevel van Constantijn III, die in opstand was gekomen tegen keizer Honorius en in hoeverre zij de indringers door lieten om hun eigen plunderingen te verbergen of gebruik te maken van hun diensten is niet duidelijk. In elk geval slaagde Honorius er daarna niet meer in om het gebied opnieuw onder controle te krijgen. De Sueven, oorspronkelijk afkomstig uit het Oostzeegebied, vestigden zich in het noordwesten van het schiereiland rond de stad Braga, in het huidige Portugal, waar ook de Asdingse Vandalen een plek vonden. De Silingse Vandalen kwamen in Andalucía terecht van waaruit zij, zonder verder enig spoor achter te laten in Spanje, richting Afrika en de Balearen trokken. De Alanen ten slotte vestigden zich in het centrale deel van Spanje. Deze indringers trokken plunderend over het schiereiland en zorgden voor een chaos waaraan door de Visigoten een eind werd gemaakt.

De Visigoten waren een belangrijk Oost-Germaans volk ten tijde van, en vlak na, het Romeinse Rijk. Vanaf 270 na Chr. begonnen de klassieke geschiedschrijvers onderscheid te maken tussen twee Gotische stammen. De Visigoten worden ook wel Westgoten genoemd ter onderscheiding van de Ostrogoten of Oostgoten. Deze benaming is echter omstreden. Vermoedelijk zijn de benamingen ontstaan op basis van de verschillende gebieden waarin de Goten zich hadden gevestigd.

De Visigoten traden voor het eerst op de voorgrond als zelfstandig volk in het jaar 268 toen ze het Romeinse Rijk binnenvielen en uitzwermden over het Balkan-schiereiland. In Dacië woonden de Visigoten aan het begin van de vierde eeuw in Bessarabië. Ze raakten regelmatig slaags met de Romeinen. Nadat de vrede was hersteld, stond keizer Flavius Honorius de Visigoten toe om zich in de provincie Aquitania in het toenmalige Gallië te vestigen.

In 418 werd Tolosa de eerste hoofdstad van het Visigotische koninkrijk. Naarmate de Romeinse infrastructuur verder instortte en daarmee de invloed van Rome steeds kleiner werd, verspreidden de Visigoten zich over grotere delen van Gallië. Gallia Narbonensis werd ingenomen, alsook het zuidelijk deel van Gallië. Daar werd de opmars van de Visigoten bij de Loire door de Salische Franken een halt toegeroepen. Vervolgens trokken ze de Pyreneeën over, het Iberische Schiereiland in. Zo kwamen ze in het gebied waar de Vandalen en de Alanen het vacuüm hadden gevuld dat het ineenslopende Romeinse Rijk had achtergelaten in Romeins Spanje.

In een reeks schermutselingen werden de Alanen in 426 verpletterend verslagen. Onder aanhoudend krijgsgeweld trokken de Vandalen zich eerst terug in Andalusië om uiteindelijk het Iberische Schiereiland in 429 te verlaten en naar Noord-Afrika te trekken. Het moeilijk begaanbare, bergachtige terrein van Noord-Spanje bleek echter een stap te ver voor de Visigoten. Ze wisten de Basken en de Sueven die daar woonden, niet te verslaan en sloten vredesverdragen waarbij deze volkeren als vazalstaten hun landen konden behouden.

De tweede grote koning der Visigoten, Eurik, verenigde de verschillende ruziënde stammen van de Visigoten en dwong in 475 de volledige onafhankelijkheid af bij het Romeinse bestuur. Ten tijde van zijn dood vormden de Visigoten het machtigste rijk in West-Europa. Rond het jaar 500 bereikte hun koninkrijk zijn grootste omvang.

Voor het schiereiland was het niet ongunstig dat het in handen viel van de Visigoten, die minder barbaars optraden dan de Vandalen. Qua uiterlijk en gewoonten verschilden zij uiteraard van de 'Hispanoromanos' (de vermenging van de plaatselijke bevolking met Romeinen), maar hun leiders waren het Latijn meester en gedroegen zich meer als bewaarders van het latinisme dan dat zij dit zouden hebben willen verdringen. Daardoor oogstten zij lof van hispanoromeinse schrijvers als Isidoro de Sevilla, die een 'Historie van de Goten' schreef.

De Visigoten hingen het arianisme aan, een variant van het christendom dat aan het begin van de vierde eeuw gepredikt werd door de priester Arius van Alexandrië. Het arianisme kent in de Heilige Drie-eenheid alleen aan de Vader goddelijke status toe. De Zoon is slechts eerste onder de schepselen. Weliswaar werd het arianisme in 325 door het concilie van Nicea verboden, maar het won aan populariteit dankzij de prediking van de gotische bisschop Ulfilas die het Evangelie en liturgische teksten vertaalde in de taal der Goten en hen van de juistheid van het arianisme wist te overtuigen. Het gevolg was dat er op het Iberisch schiereiland twee tegengestelde versies van het christendom geëxpliciteerd werden, elk met zijn eigen clerus, concilies, doop en liturgie. Het was Reccared die na zijn troonsbestijging overging tot het katholicisme, waarop alle belangrijke Visigoten volgden. De overgang naar het katholicisme pakte slecht uit voor de joden, want zij werden daarna veel intensiever vervolgd dan in de periode van het arianisme. Hun 'verfoeilijke gewoontes' werden met groeiende gewelddadigheid veroordeeld met als 'hoogtepunt' de wet van koning Recesvinto waarin bepaald werd dat joden die de wetten van het koninkrijk overtraden, gestenigd of levend verbrand zouden worden. Het antisemitisme nam obsessieve vormen aan.

Vóór de Visigotische periode bestond er niet zoiets als het concept van Spanje als een land; er waren slechts provincies die elk op zich onder Romeins bestuur stonden. Maar de Visigoten slaagden erin om het gehele Iberisch Schiereiland onder één bestuur te brengen.

Aan het einde van de zesde en gedurende de zevende eeuw vormde Sevilla het culturele middelpunt van het Visigotische rijk, waarin bisschop Leandro een vooraanstaande rol speelde. Hij maakte reizen naar Rome waar hij in contact stond met de toenmalige paus Gregorius de Grote en hij bezocht Constantinopel. Vandaar dat de Sevillaanse school open stond voor andere culturen. Griekse en Hebreeuwse werken werden bestudeerd en zijn bibliotheek was een van de omvangrijkste in het westelijk deel van Europa. Onder Leandro's jongere broer en opvolger Isidoro, die de bisschopszetel van Sevilla veertig jaar zou bezetten, bereikte de Visigotische cultuur haar hoogtepunt.

De Visigotische maatschappij was van oorsprong een slavenmaatschappij. In tegenstelling tot de vrije mensen (die overigens ook als minderwaardig werden beschouwd en doorgaans zeer arm waren) hadden zij geen rechten, maar waren verplicht hun meesters te dienen.

In dit boek zullen we het dikwijls hebben over slaven met een kleine letter en Slaven met een hoofdletter. Wat slaven waren weet iedereen wel, maar wat waren die Slaven? De Slavische volkeren omvatten de Indo-Europese volken die een taal uit de Slavische taalfamilie spreken en worden aan de hand van de onderverdeling van deze taalfamilie onderscheiden in Oost-, West- en Zuid-Slaven. Hun oorsprong als afzonderlijk volk moet omstreeks het 2de millennium v.Chr. zijn geweest toen ook de Kelten, Germanen en andere Indo-Europese volkeren zich gingen profileren. Na de Grote Volksverhuizing gingen ook de Slaven zich verspreiden over Centraal-, Oost- en Zuidoost-Europa. Tijdens de Reconquista waren vele Slaven huurlingen, zowel in de legers van de christenen als van de islamieten.

Op het einde van het Visigotische regime kraakte de slavenmaatschappij (met kleine letter) in zijn voegen.

Dat einde kwam door de inval van de Moren in 711, die het in omvang kleine leger van de Visigoten gemakkelijk konden verslaan.

Het Visigotische rijk had vanwege haar natuurlijke grenzen – de Atlanatische Oceaan, de Middellandse Zee en de Pyreneeën - immers geen groot leger nodig. Behalve interne opstanden en banditisme bestond de enige bedreiging van buiten de grenzen uit die van de Franken in het Noorden.

Daarbij komt nog dat de elite die de koningen verkoos klein was en er door dat systeem zich geen machtige dynastieën ontwikkelden met bijbehorende militaire kracht.

